

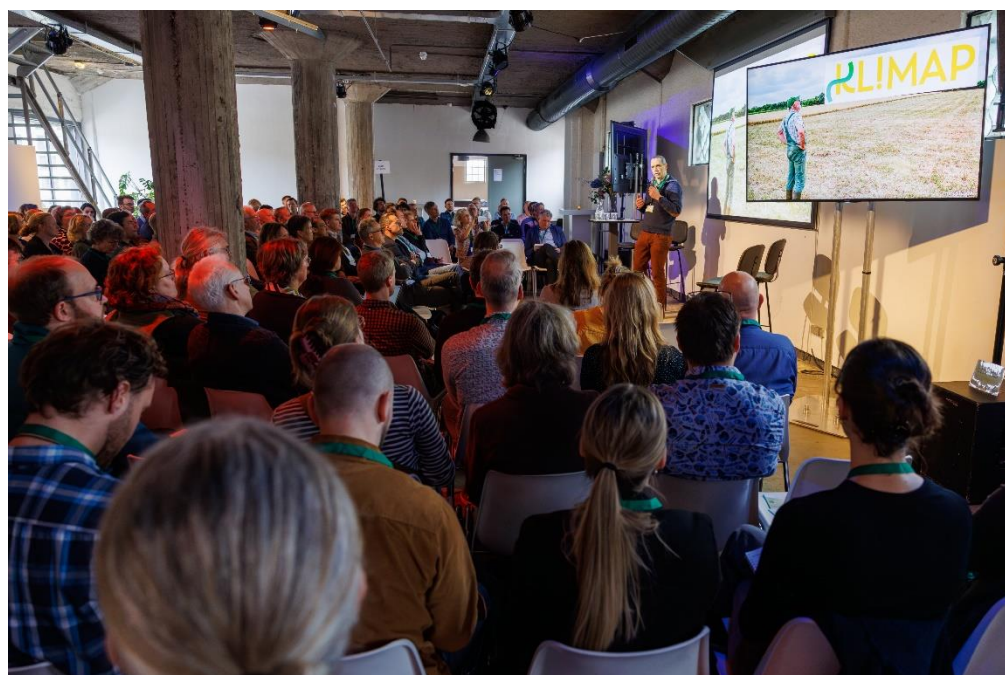
Verlag slotbijeekkomst KLIMAP

Plenaire ochtendprogramma – Opening, aanleiding en aanpak

“Het principe van “Water en Bodem Sturend” is in de ruimtelijke ordening niet nieuw”, zo opende dagvoorzitter Ernest de Groot, Dagelijks Bestuurslid van Waterschap Aa en Maas, het symposium. “Maar nu moeten we het ook gaan toepassen in het toekennen van functies aan dat landschap. In het dagelijkse water- en bodembeheer.”

“En wij kunnen dat”, benadrukte De Groot “We kunnen dat omdat we met zijn alleen een enorme ontwikkeling hebben doorgemaakt.”

‘Peil volgt teelt’ is niet langer het adagium, stelde De Groot, en zelfs niet ‘teelt volgt peil’. “Het is nu ‘peil volgt landschap’. Dat is een manier van denken die langzaam maar zeker doorsijpelt.”

Tijdens KLIMAP is de aanpak met de ‘ontwikkelpaden’ succesvol getest in een aantal cases verspreid over de hoge zandgronden. De cases waren een succes, aldus Frank van der Bolt van Waterschap Aa en Maas – maar dat was niet het hoofddoel. “Het doel was het ontwikkelen van die methodiek”, benadrukte hij. “Dus wanneer is KLIMAP geslaagd? Als het denken in ontwikkelpaden gaat landen bij en wordt toegepast door de collega’s in de verschillende organisaties.”

Myrjam de Graaf, projectleider bij Wageningen Environmental Research (WENR) en coördinator van KLIMAP, legde uit wat het ‘denken in ontwikkelpaden’ precies inhoudt. “Het is een flexibel, cyclisch en dynamisch proces waarbij je je doelen én de weg daarnaartoe steeds kunt aanpassen, wanneer de omstandigheden daarom vragen. De ontwikkelpaden laten zien waar verschillende acties en ontwikkelingen op langere termijn toe kunnen leiden.”

De animatie over Ontwikkelpaden die is getoond kan [hier](#) worden bekeken.

De aanpak, resultaten en inzichten van het project KLIMAP zijn terug te lezen op de [projectwebsite](#)

Verlag slotbijeenkomst KLIMAP

Plenaire ochtendprogramma – Resultaten en inzichten

Bas Breman, onderzoeker bij WENR, gaf aan dat door het toepassen van ontwikkelpaden het besef ontstaat dat er meerdere routes mogelijk zijn, die kunnen leiden naar verschillende einddoelen. “Daarbij kun je ook verkeerde afslagen nemen. Soms is een ‘overstap’ naar een andere route mogelijk, maar niet altijd! Daarom is het belangrijk om vanuit de langere termijn te denken.” Het concept van ontwikkelpaden is nog weinig toegepast, vertelde Breman. In KLIMAP is gepoogd de methodiek te vertalen naar de praktijk. De routekaart die aan de start van het project was opgesteld bleek onvoldoende flexibel te zijn. “In de cases was veel onzekerheid in het vaststellen van het probleem, de opgaven en de gewenste richtingen. Daardoor bleven we hangen in de eerste stappen. Bovendien stonden vaak de neuzen niet dezelfde kant op en ontbrak urgentiebesef. Je bent dan nog niet aan besluitvorming toe. Het concept ontwikkelpaden heeft in dat geval nog geen meerwaarde.” Breman sluit af met het inzicht dat behoefte is aan een bredere set aan tools en instrumenten die de bewustwording, het samen leren, en het omgaan met onzekerheden ondersteunen. “Een aantal tools zijn binnen KLIMAP ontwikkeld, zoals de PrAAT-tool en het Ontwikkel-padenspel.”

De presentatie over de aanpak, resultaten en inzichten van KLIMAP is [hier](#) te downloaden.

Meer informatie over de resultaten en inzichten zijn in te zien en te lezen op de [KLIMAP website](#).

Ad Jeuken, onderzoeker bij Deltares, ging dieper in op de tools en data, ondersteunend aan ontwikkelpaden. Welke geschikt zijn, hangt af van het doel, legde Jeuken uit: “Wil je mogelijke trends voor het gebied gaan verkennen, dan kan je landelijke en regionale modellen en analyses gebruiken. Denk aan de deltasceario’s en het Brabant model. Wil je graag toewerken naar een gedeeld inzicht van risico’s en kansen, dan is de heb je meer aan instrumenten en data die de hoofdboodschap helder en tekst en beeld overbrengen.” Veel van die instrumenten liggen al op de plank, in KLIMAP zijn enkelen ervan getoetst en is de PrAAT-tool ontwikkeld die groepsdiscussies ondersteunt. “Om bij het toepassen van ontwikkelpaden te helpen in het kiezen van geschikte data en tools, hebben we bij elke stap in de routekaart een paar leidende vragen geformuleerd met een handreiking hoe deze vragen te beantwoorden.”

Jeroen Geurts, onderzoeker bij KWR, nam het publiek mee in de verschillende veldexperimenten die in KLIMAP zijn uitgevoerd. Doel was om ontbrekende kennis in de effectiviteit en toepasbaarheid van maatregelen in te vullen. Met deze inzichten, aangevuld met andere kennisbronnen, is een menukaart ontwikkeld. “Deze menukaart geeft inzicht in welke maatregelen waar in het beekdallandschap kansrijk zijn. Ook geeft het inzicht in de bijdrage van een maatregel aan de gewenste systeemverandering, de leidende principes.” Legde Geurts uit. “Met deze menukaart kunnen dus mogelijke routes richting een klimaatbestendige inrichting worden geïnventariseerd.”

Verlag slotbijeekkomst KLIMAP

Plenaire ochtendprogramma – In dialoog met elkaar

Aan de hand van enkele stellingen en vragen nodigde Ernest de Groot de deelnemers uit met elkaar in dialoog te gaan. Welke resultaten en inzichten uit KLIMAP helpen je om in te zetten op transitie, in plaats van optimalisatie? De volgende punten werden benoemd:

- Ontwikkelpaden helpen om het lange termijn denken te introduceren. We denken nog teveel dat we met kleine stapjes vooruit het verschil kunnen maken, maar dat is in de praktijk niet zo. Het is belangrijk om het denken op te rekken. Hierbij moet je ook in de tijd van de toekomst naar het heden denken.
- Ontwikkelpaden kunnen ook helpen om in beeld te brengen waar je op korte termijn gaat vastlopen: is wat we nu doen houdbaar? Op deze manier worden eventuele ‘high-regret’ maatregelen duidelijk. Daar kun je overeenstemming over krijgen, dan kun je die route alvast afstrepn.
- ‘No- of low-regret’ maatregelen moet je zeker nemen, maar het vormgeven van transitie lukt alleen als er een gesprek plaats vindt over pijnlijke maatregelen.
- Er wordt wel een spanningsveld ervaren tussen het gevoel van urgentie nu (we kunnen niet langer wachten) en het meenemen van de bevolking. Als je te snel wilt gaan, dreig je de mensen kwijt te raken.
- We denken nog te weinig na over het bereiken van de mensen in de samenleving. Dit betekent ook: in beeld brengen hoe de mensen benadeeld worden wanneer we ons niet of onvoldoende aanpassen aan klimaatverandering.
- Er zou meer aandacht mogen zijn voor schade en financiën. We hebben een plicht om schade zoveel mogelijk te beperken, wetende dat klimaatverandering hard gaat en we schade niet kunnen voorkomen. Dit verhaal moeten we vanuit de watersector eerlijk gaan vertellen. Het gesprek moet dus ook gaan over het (ver)delen van de pijn.

Ook ging het gesprek over zaken die nog missen om aan de slag te gaan: wie of wat heb je nodig om dingen anders te gaan doen?

- We moeten het met elkaar doen. Nieuwe mensen binnenhalen gaat het probleem niet oplossen. We moeten zelf aan de slag gaan, zonder naar anderen te kijken.
- We hebben mensen nodig die anders zijn opgeleid dan vroeger. Op die manier kom je vanzelf uit op andere oplossingen.
- Succesvolle, maar ook niet-succesvolle praktijkvoorbeelden kunnen helpen.
- Op basis van het landschap wordt vanzelf duidelijk wat je moet doen. Begrip van het landschap vereenvoudigt de discussie over wat de strategie moet worden, in gesprek met een gebied. Dus: inzicht op hoofdlijnen, dit beeld delen en dan in gesprek met de bevolking.

De vragen die tijdens de dialoog centraal stonden, zijn ook op een digitaal prikbord te vinden. Wil je een antwoord achter laten? Dat kan via onderstaande hyperlinks!

[Met welke inzichten en resultaten uit KLIMAP ga je aan de slag?](#)

[Wie of wat heb je nodig om hiermee aan de slag te gaan?](#)

Verlag slotbijeenkomst KLIMAP

Interactief middagprogramma – subsessies

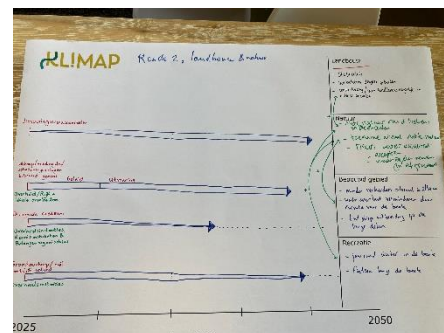
Serious game I en II – Naar een klimaatbestendige toekomst en het ontwikkelpadenspel

Tijdens de middag hebben we twee varianten van een serious game gespeeld die deelnemers kennis laat maken met het denken in ontwikkelpaden. In beide varianten is het fictieve beekdallandschap *Klimaptopia* de casus.

In de eerste spelvariant gaan de deelnemers in gesprek met elkaar over een klimaatbestendige en veerkrachtige inrichting van *Klimaptopia*. Van durven dromen terug naar de realiteit, waar beschikbare middelen beperkt zijn. Hoe veerkrachtig is de visie dan nog?

In de tweede variant zijn de deelnemers in groepjes aan de slag gegaan met het selecteren van maatregelen in ruimte en tijd met als doel het bereiken van natuur-, water- en klimaatdoelen. Het klinkt makkelijk, maar is toch een uitdaging gebleken in een wereld vol onverwachte gebeurtenissen...

Beide spelvarianten werden goed ontvangen. Het is een fijne en laag-drempelige manier om bekend te raken met Ontwikkelpaden. Wel is het handig om enige kennis van het watersysteem te hebben.

Omschakelen van water afvoeren naar water vasthouden

Na een korte inleiding, gegeven door Kees Peerdeman van Waterschap Brabantse Delta en Dimmie Hendriks van Deltares, zijn de deelnemers vooral zelf aan de slag gegaan. Voorgelegd was een eindbeeld met hoge grondwaterstanden voor een specifiek gebied. De groepen werden eerst gevraagd om vanuit de grondgebruiksfuncties landbouw, natuur, bebouwing en recreatie te beredeneren wat het eindbeeld voor impact heeft op die functies. Vervolgens zijn de eindbeelden van de functies uitgewisseld. In de tweede ronde zijn de groepen aan de slag gegaan met het uitdenken van het pad naar die eindbeelden toe. Aan het eind gaf elke groep een korte terugkoppeling van het resultaat.

De gesprekken verliepen heel divers. In sommige groepen werd veel gediscussieerd en in andere werd strak samengewerkt. Ondanks het verschil in aanpak en vorm van het eindresultaat herkenden de groepen de overeenkomsten in elkaars beelden. Bij elke groep kwamen draagvlak creëren, regelgeving aanpassen en de praktische uitvoering aan bod. Deelnemers vonden het een meerwaarde om met een concrete casus aan de slag te gaan. Het redeneren vanuit een eindbeeld sprak ook aan. Sommigen hadden behoefte aan meer informatie om keuzes te maken, terwijl anderen voldoende hadden aan het beschikbaar gestelde materiaal.

Het ontwikkelpadenspel dat in KLIMAP is ontwikkeld kan ook zelf worden begeleid en gespeeld. De materialen en een handleiding kunnen worden opgevraagd via het [contactformulier](#).

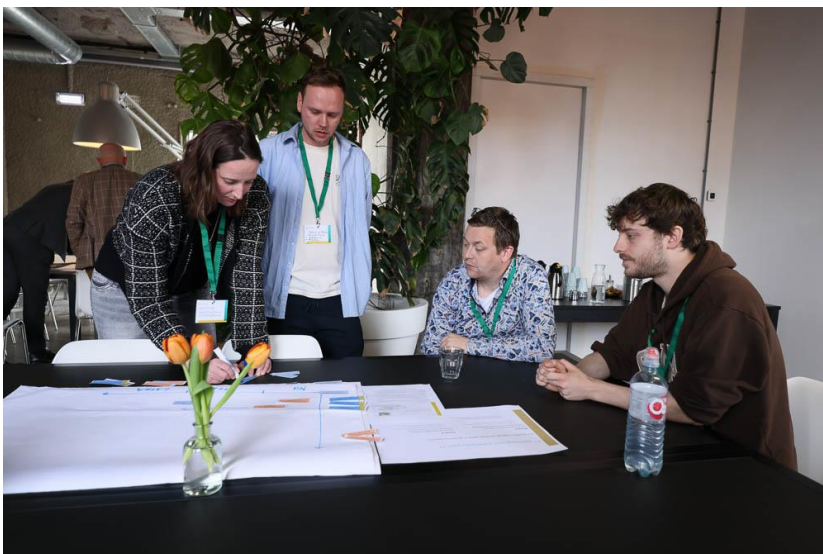
De inleidende presentatie van de subsessie 'Omschakelen van water afvoeren naar water vasthouden' kan [hier](#) worden gedownload

Verlag slotbijeenkomst KLIMAP

Interactief middagprogramma – subsessies

Groter gemaal of groene toekomst? Naar een klimaatrobuuste IJsselvallei

“Hoe kom je tot een toekomstbeeld en met wie?” Na een korte inleiding aan de hand van de casus, gingen de deelnemers in twee groepen zelf aan de slag met het schetsen van ontwikkelpaden. De ene groep vertaalde ‘business as usual’ naar maatregelen in de tijd, de andere groep richtte zich op ‘het nieuwe waterdenken’. Daarna volgde een gesprek over ontwikkelpaden, waarin de ervaringen vanuit de deelnemers én vanuit de casus Noordelijke IJsselvallei samenkwamen. Sommigen durfden al op relatief korte termijn andere keuzes voor het gemaal te maken, waar anderen even moesten wennen aan het denken in ontwikkelpaden. De conclusie was in elk geval dat ontwikkelpaden een goede manier zijn om de korte termijn aan de lange termijn te verbinden.

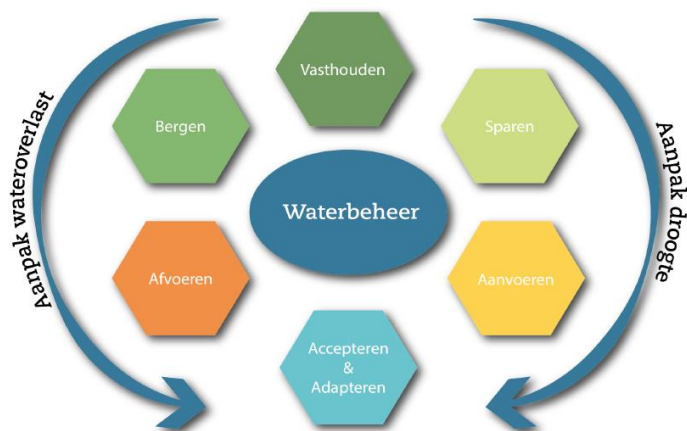

Ontwikkelpaden in een regionaal gebiedsproces in de Vechtstromen

De sessie begon met een korte toelichting van Floris van der Wal van Waterschap Vechtstromen over hun verkenning ‘Klimaatrobuuster Vechtstroomgebied’, waarin geëxperimenteerd is met ontwikkelpaden. De uitgevoerde hydrologische analyse op basis van KNMI-prognoses en historische (grondwater)data was daarin nog maar het begin. De opgedane kennis en handelingsperspectieven benoemen namelijk een andere aanpak voor het waterbeheer. Dit vraagt wat van medewerkers en bestuurders van het waterschap, maar ook van de omgeving.

In deze subsessie hebben de deelnemers aan de hand van dit voorbeeld dilemma’s besproken over de rollen en samenwerking in klimaatadaptatie. Uit de discussies werd duidelijk dat het in de praktijk minder relevant is welke partij de regie heeft in het klimaatadaptief maken van de leefomgeving. Het belangrijkste is dat burgers, bedrijven, organisaties en overheden een gezamenlijk doel nastreven. ‘Tijd’ is daarbij een belangrijk aspect.

Aan het einde van de deelsessies is er gewerkt aan een tijdlijn waarop doelen en mijlpalen zijn geschetst. Wanneer moeten keuzes gemaakt zijn of bepaalde doelen te bereiken? Er kan nog een slag worden gemaakt door gebeurtenissen in de omgeving te benoemen die van belang zijn bij het bepalen van het gewenste ontwikkelpad. Ook óngewenste ontwikkelpaden kunnen nog nader gedefinieerd worden. Hoe wordt voorkomen dat de verkeerde stappen worden gezet?

De inleidende presentatie van de subsessie ‘Groter gemaal of groene toekomst?’ kan [hier](#) worden gedownload.

De presentatie van de subsessie ‘Ontwikkelpaden in een regionaal gebiedsproces in de Vechtstromen’ kan [hier](#) worden ingezien.

Verlag slotbijeenkomst KLIMAP

Interactief middagprogramma – subsessies

Wat kan er op de droge hoge zandgronden? Casus Reusel Zuid

In deze sessie zijn veel goede gesprekken gevoerd en is kennis en kunde gebundeld: er zat duidelijk veel hot kennis in het Koelhuis! Er was ook veel behoefte aan het delen van kennis, ook over wat er niet werkt! Dus ook rapporteren over “mislukte” proeven.

Naast technisch inhoudelijke kennis, is het ook belangrijk dat bestuurders bij provincie/waterschappen/gemeentes uitgelijnd worden om ruimte te scheppen om in het veld te experimenteren. Samen op zoek naar nieuwe oplossingen die passend zijn bij het gebied. Cruciaal daarbij zijn begrip, vertrouwen en moed. Daar ligt ook een belangrijk deel van de hulpuraag: hoe organiseer je die ruimte? Hoe zorg je dat de bestuurders richting geven, zonder duidelijke richting ontstaat er immers geen ruimte. Grootste conclusie in de sessie was **moderne werkafspraken organiseren met iedereen die groenblauwe vingers heeft.**

Water en Bodem Sturend – pijnlijke keuzes?

Deze subsessie ging in op het gegeven dat een transitie zowel vraagt om het opbouwen van nieuwe, als het afbouwen van bestaande praktijken. Vaak geven we veel aandacht aan nieuwe, innovaties pilots en experimenten maar zijn we minder goed in het afscheid nemen van het bestaande.

Dat hangt onder andere samen met dat afbouw bijna per definitie gepaard gaat met gevoelens van verlies en weerstand. Het omgaan met deze gevoelens vraagt om vaardigheden die niet vanzelfsprekend tot ons repertoire behoren. In de deelsessie hebben we aan de hand van een fictieve, maar zeker geen denkbeeldige casus geoefend in het (h)erkennen van en omgaan met gevoelens van verlies en weerstand. Dit leidde tot een zeer geanimeerde en soms ongemakkelijke deelsessie.

Eén van de dingen die opviel was dat de casus van het afscheid nemen van een beschermd natuurgebied door veel mensen relatief snel geaccepteerd werd en aanleiding gaf voor een vrij zakelijke reflectie op kosten en baten. Wat minder aanbod kwam was een gevoel van persoonlijke verbondenheid en verlies. Juist deze meer persoonlijke en emotionele vorm van verbondenheid kan echter ook een kracht zijn als het gaat om het betrekken en overtuigen van anderen van het belang en de meerwaarde van natuur.

Deelnemers aan de sessie waren het er over eens dat er bij transities zoals Water Bodem Sturend meer aandacht moet zijn voor afbouw, verlies en weerstand en dat het een uitdaging is om ook ruimte te creëren voor persoonlijke / emotionele betrokkenheid, zonder dat dit ten koste gaat van professionaliteit.

De inleidende presentatie van de subsessie ‘Wat kan er op de hoge zandgronden? Casus Reusel-Zuid’ kan [hier](#) worden gedownload.

De presentatie van de subsessie ‘Water en Bodem Sturend – pijnlijke keuzes’ kan [hier](#) worden ingezien.

Verlag slotbijeenkomst KLIMAP

Interactief middagprogramma – subsessies

Passende watermaatregelen voor een klimaatbestendige toekomst

Binnen KLIMAP is kennis ontwikkeld over watermaatregelen die genomen kunnen worden om effecten van droog weer op te vangen. In deze sessie gaf Ruud Bartholomeus (KWR & WUR) een overzicht van de uitdagingen waar we voor staan en aan wat voor typen maatregelen gedacht moet worden. Het komt daarbij grofweg neer op meer water langer vasthouden, minder onttrekken en ook weer (actief) aanvullen. Janine de Wit (KWR & WUR) ging vervolgens in op of en hoe regelbare drainage met subirrigatie een passende maatregel kan zijn. Ze presenteerde de resultaten van vier veldproeven die binnen KLIMAP zijn uitgewerkt: er zijn meerjarige veldexperimenten gedaan en rekenmodellen opgezet, waarmee de kansen en knelpunten van regelbare drainage met subirrigatie nu op een goede, wetenschappelijk onderbouwde, manier kunnen worden ingeschat. Dit is belangrijk om voor verschillende typen gebieden te bepalen of de maatregel wel passend is. Een belangrijke boodschap was dat maatregelen op perceelschaal wellicht goed kunnen werken, maar dat de doorwerking in het regionale watersysteem altijd in beeld moet worden gebracht.

Vervolgens gingen de deelnemers in groepen aan de slag en er ontstonden levendige gesprekken over welke watermaatregelen goed kunnen werken, op welke schaal (lokaal of regionaal), hoe een maatregel op de ene plek doorwerkt elders in het gebied, maar ook of een maatregel op de langere termijn nog wel wenselijk is.

Passende gewasmaatregelen voor een klimaatbestendige toekomst

In deze subsessie zijn de deelnemers meegenomen in de in KLIMAP uitgevoerde veldproeven over de effectiviteit en toepasbaarheid van gewas- en bodemaatregelen. De meeste maatregelen die zijn onderzocht bevinden zich nog in de onderzoeksfase: eerste metingen die zijn gedaan op specifieke locaties. Het is daarmee nog lastig te bepalen in hoeverre de maatregelen in aanmerking komen voor opschaling. Ook bleek de potentie in de praktijk niet altijd goed in beeld te krijgen, omdat de proeven veelal laten zien wat er niet werkt, wanneer het niet werkt of waar het niet werkt.

De veldproef, waarin de maatregel 'Gewaskeuze op basis van verdamping en waterbenutting' is onderzocht, bleek erg waardevol. Resultaat van dit onderzoek was dat duidelijke verschillen geconstateerd zijn in de verdamping, gewasopbrengst en waterbenutting tussen permanent kruidenrijk grasland en mais.

Bij de adaptatiemaatregel 'toepassing natte teelten' kon wel de mate van opschaling en de potentie op korte en/of lange termijn worden besproken. Hier was bijna iedereen het wel eens over de noodzaak van toepassing en opschaling van deze maatregel op de lange termijn. De vraag was wel of hier voldoende passende locaties voor zijn en of er voldoende grote afzetmarkt voor is.

De inleidende presentatie van de subsessie 'Passende watermaatregelen' kan hier worden gedownload. De presentatie van de subsessie 'Passende bodem- en gewasmaatregelen' kan hier ([deel 1](#) en [deel 2](#)) worden ingezien.

Meer informatie over adaptatiemaatregelen en de menukaart staan op de webiste van KLIMAP. Ga daarvoor naar www.klimap.nl/overzicht-maatregelen

Verlag slotbijeenkomst KLIMAP

Interactief middagprogramma – subsessies

Economische toekomstperspectieven voor de landbouw

Tijdens de sessie ontstond snel een levendige discussie over perspectieven voor de landbouw. Framing is belangrijk en zo werd geopperd dat het beter is om het woord ‘vergoedingen’ te gebruiken in plaats van subsidies. Een ondernemer wil graag onafhankelijk producten en diensten leveren en daar een inkomen uit halen. Ook werd benadrukt dat vooral de overgangsfase van huidige landbouwpraktijk naar een toekomst- en klimaatbestendige bedrijfsvoering om investeringen vraagt waarbij hulp nodig is van bijvoorbeeld de overheid, banken en grote agrofood-bedrijven. Een gezamenlijke visie van wat zo een toekomst- en klimaatbestendige landbouw is hard nodig en kan helpen om de transitie richting te geven. In groepen werd verder gediscussieerd en werden ook nieuwe aansprekende voorbeelden genoemd, zoals Voedselbos Schijndel en landgoederen Twickel en Lankheet. Dit thema leeft en het zal zeker nog de nodige inspanning en onderzoek behoeven om tot economisch duurzame verdienmodellen voor de landbouw te komen. Voer voor vervolgonderzoek was ook de vraag in combinatie met water vasthouden: hoeveel natter is acceptabel voor verschillende teelten en welke bandbreedtes kunnen daarbij gehanteerd worden?

Toepasbaarheid van Waterwijzers Landbouw en Natuur voor gebiedsplannen

In de sessie deden de deelnemers actief mee met de discussie, veel vragen en bovendien online oefenen met één van de waterwijzer-tools. De vraag of Waterwijzer Landbouw (WWL) en Waterwijzer Natuur (WWN) goed inzetbaar zijn als input bij gesprekken over gebiedsplannen voor de zandgronden en te maken keuzes werd positief beantwoord. Natuurlijk waren er ook ideeën om het beter te kunnen doen, zoals het geschikt maken van WWL voor nieuwe gewassen en ook werd geopperd om een manier te bedenken waarop beide waterwijzers inzetbaar zijn voor een mix van gewassen of vegetaties. Dat zal nog het nodige denkwerk vergen. Verschillende deelnemers willen voor hun werk gebruik gaan maken van de tools en een aantal vervolgspraken zijn al gemaakt.

De inleidende presentatie van de subsessie ‘Economische toekomstperspectieven voor de landbouw’ kan [hier](#) worden gedownload. De brochure met inspirerende verdienmodellen vind je [hier](#).

De presentatie van de subsessie ‘Toepasbaarheid Waterwijzers’ kan [hier](#) worden ingezien.

Verlag slotbijeenkomst KLIMAP

Waarmee aan de slag? En wat/wie is daarvoor nodig?

Heb je nog geen antwoord achtergelaten op het prikbord? Het kan alsnog via onderstaande QR-codes!

KLIMAP prikbord

Met welke inzichten en/of producten uit KLIMAP wil je aan de slag?

- Het identificeren van doodlopende paden
- Moderne werkafspraken organiseren met iedereen die groenblauwe vingers heeft
- WWN verbinden met WWL in gebiedsmodellen voor transitie naar systeemherstel
- Werken aan een (toekomstige) waterbalans
- Pas de routekaart toe in een concreet gebied
- Serious game inzetten voor droog oefenen
- Werken aan nieuw exportproduct

Scan de QR code en laat je antwoord achter!

Scan de QR code en laat je antwoord achter!

KLIMAP prikbord

Wat en/of wie heb je nodig om met de producten uit KLIMAP aan de slag te gaan?

- Praktijkvoorbeelden helpen en inspireren
- Breng ontwikkelpaden-denken in onderwijs in
- Behoefte aan meer concreetheid: stap richting praktijk maken
- Het goede verhaal vertellen naar buiten toe: wat betekent 'niets doen'?
- Meer onderzoek naar systeembdenken
- Expliciet maken van dingen die niet houdbaar zijn. Wie bepaalt dat?

Heb je de korte vragenlijst over hoe je de bijeenkomst hebt ervaren al ingevuld? Dit kost slechts enkele minuten van je tijd.

Het helpt ons bij het evalueren en verbeteren van de toegepaste werkvormen en het samen leren! Via [deze link](#) kom je vanzelf bij de vragenlijst.

Foto's met dank aan Erik van den Elsen, WENR